

Róth Erika
(egyetemi docens ME ÁJK)

Elektronikus felügyelet

A szekcióülés keretében nincs lehetőség körüljárni a technikai fejlődés által lehetővé tett, speciális ellenőrzést biztosító eszköz alkalmazásával felmerülő valamennyi kérdést. Amire vállalkozhatunk, az néhány érdekesség és egy-egy részprobléma további beszélgetést, esetleg vitát generáló bemutatása.

Az elektronikus ellenőrzés koncepciója nem új, Ralf Kirkland Schwitzgebel, aki a Harvard Egyetem egyik kutatócsoportját vezette, kollégáival már 1964-ben kikísérletezte az elektronikus megfigyelőrendszer prototípusát.²⁰¹ Az elektronikus ellenőrzéssel foganatosított házi őrizet tanulmányozása 1986-ban kezdődött és 1992 elejére már legalább 40 000 eszköz volt használatban.²⁰² Ismereteim szerint legutóbb 2010 nyarán Brazíliában vezették be ezt a módszert, és a kormány kb. 80 000, kisebb súlyú bűncselekmény miatt elítélt szabadlábra helyezésére számított.²⁰³

Talán a leghíresebb személy, aki házi őrizete alatt elektronikus karkötőt viselt a közelmúltban, Roman Polanski volt, akit svájci nyaralójába 3 millió eurós óvadék fejében engedtek haza.²⁰⁴

Az ilyen esetek mindig alkalmat adnak arra, hogy az érdeklődés középpontjába kerüljön a fogva tartásukat otthonukban töltők felügyelete. De nem is kell Svájcig mennünk az apropót keresve. Igaz, a hazai példa negatív. Több híres házi őrizetes is kevesellte már az eltávozásra engedélyezett időtartamot, ami – miután a rendbíróság nem járt kellő visszatartó erővel – az előzetes letartóztatás elrendelését eredményezte. A kevés tényleges „szökések” egyik legutóbbi, nagy sajtóérdeklődést kiváltó esete volt, amikor a „fekete sereg” feltételezett vezetője, M. Róbert az akkor hatályos törvényi

²⁰¹ Jody Klein-Saffran utal arra, hogy a koncepció egészen 1919-ig vezethető vissza. Jody Klein-Saffran: *Electronic Monitoring vs. Halfway Houses: A Study of Federal Offenders. Alternatives to Incarceration* (Fall 1995) pp. 24-28.

http://www.bop.gov/news/research_projects/published_reports/gen_program_eval/orepralternatives.pdf (2010.09.08.)

Az elektronikus megfigyelő rendszer kialakulásának rövid történetét lásd – többek között - http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_tagging (2010.09.08.)

²⁰²http://law.jrank.org/pages/1846/Probation-Parole-Supervision_Electronic_monitoring.html (2010.10.06.)

²⁰³ <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90777/90852/7028499.html> (2010.09.08.)

²⁰⁴ http://nol.hu/mozaik/egesz_gstaad_polanskira_var (2010.10.06.)

rendelkezésnek megfelelően három év előzetes letartóztatás után szabadlábra került, de házi őrizetét rendelte el a bíróság. Feltehetően az ellenőrzést végzők mulasztása miatt viszont megszökött. Ha lett volna elektronikus ellenőrző berendezés, lehet, hogy ez nem történik meg.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 138. § (4) bekezdésének hatályos szövege szerint „A bíróság úgy rendelkezhet, hogy a házi őrizet előírásainak megtartását a rendőrség - a terhelt hozzájárulásával - a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel is ellenőrizze.” A házi őrizet végrehajtásáról szóló 6/2003. (IV.4.) IM-BM együttes rendelet szabályozza a házi őrizetben lévő terhelt mozgásának elektronikus berendezéssel történő ellenőrzését. Alapvető feltétel, hogy a terhelt beleegyezzen a mozgását nyomon követő technikai eszköz használatába és a házi őrizetre kijelölendő lakásban annak alkalmazási lehetősége fennálljon.

A jogszabályokban biztosított korszerű ellenőrző módszer azonban - elsősorban a beruházáshoz szükséges egyszeri összeg hiánya miatt - működés közben még csak külföldön tanulmányozható. Természetesen a működtetés sem „ingyenes”, de annak ára már jóval alacsonyabb lehetne, mint a büntetés-végrehajtási intézetben foganatosított fogva tartás költsége.

Külföldön sem egységes az „üzemeltetési költség”. Svédországban napi 50 svéd koronáról, Németországban napi 36 euróról olvashattunk.²⁰⁵

Felmerülhet annak lehetősége is, hogy az eszközt a terhelt „vegye bérbe”, azaz fizesse az üzemeltetés költségeit, esetleg azon túl valamiféle kauciót, ami a rongálás iránti szándékot is kordában tartaná. Ne felejtjük el azonban, hogy már az óvadék bevezetésénél is - ahol az összeg megállapításakor a bíróság elsősorban a terhelt vagyoni viszonyait tartja szem előtt - felmerült, hogy a vagyonosabbaknak kedvező lehetőséget teremtett a jogalkotó. Az elektronikus eszköz bérleti díja pedig aligha változhatna a terhelt anyagi helyzetétől függően, így - a külföldi napi költségekre figyelemmel - biztos állíthatjuk, hogy heves tiltakozás kísérné az ilyen megoldást.

Mit is jelent az elektronikus ellenőrző rendszer? Több berendezésről olvashatunk. A két alaptípus közötti különbséget az adja, hogy telefonvonal vagy műhold biztosítja-e a kapcsolatot a terhelt és az őt ellenőrző személy között. A „adó” szerkezet csuklóra, bokára erősíthető, mérete alig haladja meg

²⁰⁵ <http://www.klubradio.hu/cikk.php?id=16&cid=102235> (2010.10.06.)

egy nagyobb karóráét. A vevőegység programozása az ellenőrzésre kötelezett feladata, ebbe betáplálható, hogy mikor, milyen időtartamra engedélyezett az, hogy a terhelt elhagyja az otthonát. Az ellenőrző riasztást kap, ha eltávolodik a terhelt a vevőegységtől, ha hosszabb ideig marad távol és akkor is, ha megpróbálják megrongálni vagy manipulálni az eszközt.

Megkülönböztetik a különféle szerkezeteket akként is, hogy aktív vagy passzív eszközzel van-e szó. Az aktív a csuklón vagy bokán elhelyezett változat, amely jelzést ad az otthoni telefonon keresztül a felügyelő hivatalnak abban az időszakban, amikor a terheltnek otthon kell tartózkodnia. A passzív ellenőrzésre egy számítógépes programot használnak, amely véletlenszerűen hívja fel a terheltet azokban az órákban, amikor otthon kell lennie. A terhelt a rajta lévő szerkezetet behelyezi az ellenőrző egységbe, így igazolja a jelenlétét.²⁰⁶ A technikai fejlődésnek köszönhetően ma már telefonvonal sem szükséges a rendszer alkalmazásához.

Az elektronikus megfigyelés előnye, hogy

- a házi őrizet alatt álló mozgása folyamatosan figyelemmel kísérhető;
- a programozástól függően megadható, hogy akkor jelezzen a rendszer, ha a megadott helytől eltávolodik a terhelt vagy éppen fordítva, akkor, ha egy tilalmazott helyet megközelít. Ez utóbbi megoldás a távortartás ellenőrzésének később még tárgyalandó problémáját is megoldhatná.
- akár az előzetes letartóztatást váltja ki az ily módon ellenőrzött házi őrizet, akár a szabadságvesztést helyettesíti az otthoni fogva tartás, a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága csökken.
- kiküszöbölhető a börtönártalom.
- ahol bevezették, az ellenőrzéssel felmerülő költség csökkenéséről is beszámoltak.

Tény, hogy a visszaesésre gyakorolt pozitív hatás csak addig tart, amíg a megfigyelés, de ez az előzetes letartóztatás esetén is – legalább részben – elmondható.

Az elektronikus felügyelet bevezetése ellen – érdekes módon – az alapjogok védelme szempontjából nem hallatszanak markáns kifogások. Ennek oka talán az, hogy a jóval súlyosabb jogkorlátozást, egészen pontosan jogfosztást jelentő előzetes letartóztatást váltja ki általában a házi őrizet, és

²⁰⁶ http://law.jrank.org/pages/1846/Probtion-Parole-Supervision_Electronic_monitoring.html (2010.10.06.)

valószínűsíthetően ezt a kényszerintézkedést helyettesítené az elektronikusan ellenőrzött forma is. Az ellen sem hozható fel érdemi alapjogi kifogás, ha a szabadságvesztés egy része alatt kerül elektronikus ellenőrzés mellett „otthoni fogva tartásba” az elítélt.

A kockázat az ún. net-widening hatásban rejlik. Fennáll – de legalábbis nem zárható ki – annak a lehetősége, hogy azokra a terheltekre kerül kar(boka)perec, akik e megoldás hiányában minden egyéb korlátozás nélkül szabadlábra kerülnének.

Az elektronikus ellenőrzés nem csak a házi őrizetben lévők ellenőrzésére alkalmazható.

Külföldön a feltételes szabadlábra bocsátott, magatartási szabályok alatt álló, vagy a szabadságvesztés büntetést – legalább részben – otthon letöltő személyek ellenőrzése is megoldható így, de a már említett távoltage szabályainak betartása is ténylegesen kontrollálható. Ez utóbbi hazánkban ma még abban merül ki, hogy – esetleg – előírja a bíróság a terheltnek, hogy meghatározott időközönként jelentkezzen a büntetőeljárást folytató nyomozó hatóságnál. Mit bizonyít a jelentkezés? Azt, hogy abban az időben a terhelt nem tartózkodik máshol. De annak, hogy akár a jelentkezést követően felkeresse a védett személyt, vagy éppen úgy érkezzon a rendőrségre, hogy előtte a sértett munkahelye előtt várakozott órákon keresztül, remélve, hogy összefut vele, nem jelenti akadályát az ellenőrzés mai formája. Mivel nem is csupán a személyes kapcsolatfelvétel lehetősége tilalmazott, hanem pl. a telefonon történő érintkezés is, így, ad absurdum, a rendőrrre várva fel is hívhatja a sértettet a terhelt. Igaz, a levélírásban, a telefonálásban az elektronikus megfigyelés sem akadályozná meg.

Az elektronikus megfigyelés alkalmazása egyes országokban lehetővé teszi, hogy a regisztrált, gyermekek ellen nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők e technikai eszköz segítségével a nap bármely szakában elhagyják a lakásukat, hiszen az erre beprogramozott rendszer jelez, ha a megfigyelt személy 100 méterre megközelíti az iskolát, a parkot, a játszóteret.²⁰⁷

A költségek mellett hazánkban kifogásként merült fel az elektronikus megfigyelés tényleges bevezetése kapcsán az, hogy csekély azon esetek száma, amikor a bíróság házi őrizetet rendel el. Ez tény, általában is elmondható, hogy a bíróságok kevésbé élnek azzal a lehetőséggel, hogy az

²⁰⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_tagging (2010.09.08.)

előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgáló más kényszerintézkedést rendeljenek el. Csekély a lakhelyelhagyási tilalom, az óvadék ellenében történő szabadlábra helyezések száma is.

De nem lehet – szerintem legalább részben igen –, hogy éppen azért ilyen népszerűtlen a bírók körében a házi őrizet, mert nincsenek meggyőződve arról, hogy a terhelt nem akkor hagyja el a kijelölt lakást, amikor kedve tartja? Az ellenőrzés esetleges, sok pénzbe kerül. Tudomásunk szerint 2007-ben 232 terhelt házi őrizete 79 ezer rendőri ellenőrzést, 37 ezer munkaórát jelentett.²⁰⁸ Ha nem látja biztosítottnak a kontrollt, a bíró valószínűleg szívesebben rendel el lakhelyelhagyási tilalmat, ha a szabad mozgásnak nincs akadálya, vagy előzetes letartóztatást, ha a „szorosabb” felügyelet indokolt.

A szomszédos Ausztriában több éven át, néhány önként vállalkozó fogva tartottal tesztelték a rendszert. Előnyeit az ottani tapasztalatokat felvázoló írás a következők szerint foglalta össze: „A munkahelyen senki sem tudja, hogy az illető egy fogva tartott, a munkába és a hazaérkezési időket maximálták. Minden személlyel előzetesen heti tervet készítenek és a társadalomba való visszailleszkedésüket szociális munkások segítik.”²⁰⁹ Bár otthonában tartózkodhat a terhelt, alkoholt nem ihat, kábítószer nem fogyaszthat. E szabály betartását bármikor drog- és alkoholtesztekkel ellenőrizhetik.

Azt, hogy az elektronikus eszközzel ellenőrzött minden lényeges tevékenységben részt vehet, ami megélhetését, a társadalomba való visszavezetését segíti, egy egyesült államokbeli leírás érzékelteti. Így a megfigyel személy dolgozhat, iskolába járhat, részt vehet képzési programokban, engedéllyel elhagyhatja a lakását, hogy élelmiszerjegyért, segélyért, állásinterjúra menjen, találkozzon az ügyvédjével vagy a pártfogó felügyelőjével.²¹⁰

Hazánkban a házi őrizet szabályainak betartása jelenleg napi többszöri telefonhívással, gyakoribb, de kiszámíthatatlan időpontban történő személyes járőri ellenőrzéssel vagy folyamatos ellenőrzéssel oldható meg. Utóbbi esetben két rendőr áll 24 órán keresztül a kijelölt ház, lakás előtt. Ez a

²⁰⁸ <http://www.klubradio.hu/cikk.php?id=16&cid=102235> (2010.10.06.)

²⁰⁹ http://www.sg.hu/cikkek/61436/tovabb_tesztelik_az_elektronikus_lablincset_ausztriaban (2010.10.06.)

²¹⁰ http://www.cookcountysheriff.org/departments/departments_dcsi_electronicmonitoring.html (2010.10.06.)

legköltségesebb megoldás, amelynek „hatékonysága” messze nem áll arányban a költségekkel, hiszen – mint az ORFK szóvivője a Magyar Hírlap Online 2006.12.15-i írása szerint elmondta „Az egyenruhások legfeljebb végignézhetik, ahogy az őrizetes engedély nélkül elhagyja a kijelölt lakást. Nem szólhatnak hozzá, nem tartóztathatják fel. Egyetlen teendőjük regisztrálni a történeteket, s minderről értesíteni a bíróságot.”²¹¹

A különböző interjúkból összeállítható – részben becsült - költségek jelzik, hogy jelenleg a legolcsóbb megoldás a terhelt előzetes letartóztatása (1. ábra).

1. ábra Egyes intézkedések ára 2001-2010

	2001	2003 ²¹²	2006 ²¹³	2010
Előzetes letartóztatás napi összege		havi 180 – 200 EFt	napi 6408.- Ft/fő ²¹⁴	napi kb.8EFt/fő ²¹⁵
Házi őrizet személyes őrzéssel		napi 150 EFt	havi 10 MFt	
Nyomkövető technikai eszköz	500 MFt ²¹⁶	pályázat: 600 MFt ²¹⁷		1-2 MdFt ²¹⁸

²¹¹ <http://www.jogiforum.hu/hirek/15178> (2010.10.06.)

²¹² A 2003-ban megjelent adatok forrása a <http://www.origo.hu/itthon/20030410terv.html> (2010.10.06.)

²¹³ A 2006-os adatok forrása a <http://www.jogiforum.hu/hirek/15178> (2010.10.06.)

²¹⁴ Biczó László bv. dandártábornokra hivatkozva írta <http://www.jogiforum.hu/hirek/15178> (2010.10.06.)

²¹⁵ Magyar Nemzet Online 2010.02.10

. <http://www.mno.hu/portal/printable?contentID=693894&sourceType=MN> (2010.10.06.)

²¹⁶ 2001-ben, amikor a megvalósítás érdekében lépések történtek, félmilliárd forintra becsülték egy 200 ember mozgásának figyelemmel kísérésére alkalmas rendszer kialakításának költségét. <http://www.jogiforum.hu/hirek/15178> (2010.10.06.)

²¹⁷ Biczó László v. dandártábornok szerint „... egy kétezer fő ellenőrzésére képes országos rendszer kiépítésének egyszeri költsége ötmilliárd forint körüli...” <http://www.jogiforum.hu/hirek/15178> (2010.10.06.)

²¹⁸ Kondorosi Ferenc, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium államtitkára 2006-ban négy-öt éven belül tartotta megvalósíthatónak a beruházást, amelynek költségét egy-két milliárd forintra becsülte. <http://www.jogiforum.hu/hirek/15178> (2010.10.06.). Ettől jelentősen eltér az IRM 2010 év eleji becslése, amely szerint „... a nehezen eltávolítható elektronikus kar- vagy lábperec néhány tízezer forintos költsége mellett azonban a megfigyelő állomás már legalább százmillió forintos nagyságrendű ráfordítást igényel, s még hozzá kell számolni a megfigyelést végző – adatvédelmi okokból mindenképpen hivatásos állomány – szolgálati költségeit is.” <http://www.mno.hu/portal/printable?contentID=693894&sourceType=MN> (2010.10.06.)

Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy a költségekre vonatkozó becslések az előzetes letartóztatás esetében nem veszik figyelembe a büntetés-végrehajtási intézetek építési költségét, míg az elektronikus megfigyelés kapcsán nem csak a működtetés, hanem az egyszeri beruházás költségeivel is számolnak.

Célszerű lenne pontos számításokkal alátámasztani az elektronikus megfigyelés bevezetése mellett és ellen szóló érveket és az egyszeri bekerülési költségeken túl hangsúlyt fektetni a működtetés során jelentkező megtakarításra a büntetés-végrehajtás oldalán. Elengedhetetlen egy költség – haszon elemzés elvégzése. Minden kalkuláció során érdemes figyelembe venni, hogy nem csupán a házi őrizet ellenőrzése során jelenthet segítséget a technikai eszköz alkalmazása. A hosszú keresés után álláspontom szerint nem halogatható tovább a megoldás megtalálása, a jogszabályok „holt betűibe” életet kell lehelni. Az eredményhez nem csupán pénz kell, de az újszerű megoldás társadalmi elfogadottságának megteremtése érdekében jó kommunikáció is. Hiszen, mint a Gable fivérek mondták, ami hiányzik, az a kulturális érettség. Még mindig inkább büntetni akarjuk az embereket, mint segíteni nekik megváltozni.²¹⁹

²¹⁹ http://www.wired.com/techbiz/startups/magazine/15-11/ps_ankle